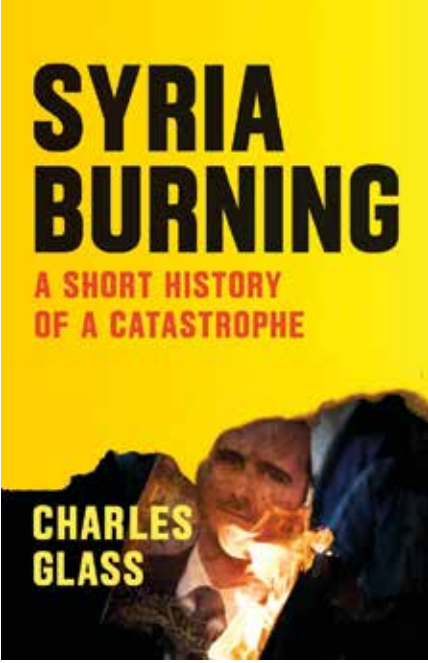

Suriye Ateşler İçinde

Özgür Gökmen

Levant'tan bir Arap, Lübnanlı entelektüel Samir Kassir, 21. yüzyılın hemen başında Arapların dünyadaki en talihsiz halk olduğunu yazıyordu. Bu durumu Arapların tarihlerinden ziyade coğrafyalarına bağlıyor, bu talihsizlikten sıyrılmanın imkânları üzerine kafa yoruyordu. Evrenselci, sol, seküler bir bakış açısına sahipti. Kendi ülkesinin bağımsızlığının Suriye'nin demokratikleşmesine, bunun da Lübnan'ın egemenliğini kazanmasına bağlı olduğunu biliyordu. 2005'te, Suriye'nin Lübnan'dan ayrılmasından kısa bir süre sonra, kendisi gibi Suriye askerlerinin Lübnan'dan çekilmesini savunan başka Lübnanlı entelektüellere benzer şekilde bir suikasta kurban gitti.

Yüzyılın ikinci on yılı Güney Akdeniz'de Kassir'in umudunun yeşerdiğine tanıklık ederek başladı. Tunus ve Mısır'daki halk ayaklanmaları Arap talihsizliğinin nihayet kırılmaya başladığını düşündürüyordu. 2011 yılında protestolar Suriye'de de baş gösterdiğinde barışçıl bir niteliğe sahipti. Rejim medeni taleplere şiddetle karşılık verdi. Protestocular geri çekildiler. Yerlerini başkaları aldı. Ayaklanmalar yabancı güçlerin dahliyle kısa bir zaman zarfında militarize oldu. Suriye, çıkarları birbirinden farklı güçlerin kendi jeopolitik hesaplarını görmek için at koşturdukları bir saha haline geldi. Bölgeselken, küresel bir nitelik kazanan vekalet savaşı kıvılcımı çaktı. Yangın başladı. Yıkım takip etti. Arapların talihsizliği coğrafyanın diğer halklarına da sirayet ederek misliyle arttı. Etkileri Suriye'den Akdeniz'in diğer ülkelerine, oradan Avrupa'nın içlerine, hatta Atlantik'i aşarak Amerika kıtasına kadar yayıldı.

Charles Glass'ın *Bir Felaketin Kısa Tarihi* alt başlığını taşıyan kitabı *Suriye Yanıyor*,¹ bugün sadece Suriye'de değil, Doğu Akdeniz'in genelinde

1 Kitabın İngiltere baskısına göre daha kısa olan 2015 tarihli ABD baskısının *Suriye Yanıyor: IŞİD ve Arap Baharı'nın Sonu* adıyla Türkçeye kazandırıldığını kaydedelim. Çev. M. İkbâl Saylık (İstanbul: İyidüşün Yayınları, 2016), 120 s., ISBN-13: 9786059280037.

yaşananları anlamak isteyenler için iyi bir kılavuz. Felaketi sıradanlaştırarak duyuran gündelik haber akışı içinde kaybolup gidenin anlaşılması için yol gösteriyor.

1970'lerin başından beri bölgeyi iyi tanıyan, Ortadoğu, özellikle Levant konusunda uzmanlaşmış bir yazar Glass. 1973 Arap-İsrail savaşında muhabirlik yapmış, Beyrut'ta çalışmış, Irak Savaşı'nı takip etmiş bir gazeteci. On binlerce cana mal olan, Suriye nüfusunun üçte birinden fazlasına denk düşen yaklaşık sekiz milyon insanın yerinden yurdundan olmasına yol açan, bir yüzyıllık Osmanlı sonrası tarihin sonuna işaret eden bu savaşın asıl ne yüzden başladığını, takip ettiği süreci, Suriye'nin yıkımına yol açan güçlerin sorumluklarını, rejimin direncini tarihsel bağlamına yerleştirerek anlatıyor.

Kitabın en kıymetli yönü, ikinci el kaynaklardan edinilmiş tarihsel bilgilerin Glass'ın bizzat sahada tanık olduklarıyla, Halep ve Şam'da konuştuğu sıradan insanların hikâyeleriyle bezenerek, çözümlenmelerle desteklenerek aktarılıyor olması. Bu anaakım medyaya hâkim olan boğucu, tekdüze, yekpare sesi kıran bir etki yaratıyor. Öte yandan tarih içinde dolaşan, geri dönüşlerle bugün olup biteni geçmişte yaşananlarla kıyaslayan, Osmanlı dönemi siyaseti ve toplumsal hayatı ile bugünkü siyaseti ve toplumsal hayatı karşılaştıran yöntemi, Suriye'nin, en azından Osmanlı ve genel olarak Ortadoğu tarihlerinin yabancıları için zorlayıcı olabilir. Zira kitabın sistematik olarak nitelendirilebilecek tek bölümü, hemen başında yer alan ve 2011-2015 yıllarının ayrıntılı sayılabilecek bir dökümünü sunan zamandizin.

Glass, tarihsel Batı müdahaleciliğiyle günümüzün kendi gündemlerinin peşinde koşan güçlü devletlerinin Suriye'deki iç savaşta izledikleri politika arasında bir benzerlik olduğunu ileri sürüyor. Vaktinde birçok ülkeyle dostluk antlaşmaları imzalamış olan Sovyetler Birliği'nden bu yana bunca farklı ve yeni dostu olan bir ülke olmadığına işaret ediyor. Glass'ın dile getirdiği kritik soru, bu yeni dostların Suriye daha önce hak kaybına uğradığında, örneğin 1967'de İsrail Golan Tepeleri'ni işgal ettiğinde nerede oldukları.

Suriye halkının kaderini Batılı dış politikanın tayin etmiş olduğu, kitap boyunca sürekli yinelenen bir tema. Bugün yaşanan felaketin Arap Baharı'nın kışa dönmesinden çok önce, "İngiliz ve Fransızların Arapları Osmanlı İmparatorluğu'nun baskısından korumaya karar verdiklerinde" ortaya çıkmaya başladığını öne sürüyor Glass. Bunu Batılı güçlere karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafını tutarak ya da bir yüzyıl öncesinde var olan duruma methiyeler düzerek de yapmıyor. Elbette Batılı güçlerin asli arzusuyla Suriyelilerin istekleri uyum içinde değildir. Batılı güçler Biladü's-Şam'ı denetleyebilmek için bir antlaşma hazırlar, nüfusları böler, bölge halklarının aşına olmadığı ve istemediği sınırlar çizerler. 1920'de Fransız ordusu çeyrek yüzyıl sürecek, isyanlarla geçen manda yönetimi kurar. 2. Dünya Savaşı'nın ardından çekilmek zorunda kalır ancak bağımsızlık bölge insanına kendi kaderini tayin hakkını getirmez.

20. yüzyılın ikinci yarısında bölgede iki unsur belirleyici olur: Petrol

ve ABD'nin petrol kaynaklarına hâkim olma hırsı. Arap Amerikan Petrol Şirketi, Suudi Arabistan'dan Akdeniz'e uzanacak bir boru hattı inşa etmek istediğinde Suriye bundan daha çok pay almayı arzu eder. Halk ayaklanmaları yüzünden Şam hükümetinin istifa etmesini fırsat bilen ABD, Suriye'de daha "dostane" bir hükümet tesis etmek için bir darbe tertip eder. Darbeci albay, daha sonra kendisi de başka bir albay tarafından öldürülecek bir albay tarafından öldürülür. İşler sarpa sarar. Suriye'de askeri darbelerin birbirini izlediği istikrarsızlık kaide haline gelir. Hafız Esad'ın iktidara geldiği 1970 ile 2011 arasında bir süreklilik mevcuttur ancak bu süreklilik ile özgürlük ters orantılı seyrediyor. Oysa Suriyeliler, devlet tarafından insanların yetişkinler olarak değil çocuk olarak görüldüğü birçok Ortadoğu ülkesinde olduğu gibi, tebaa değil hak ettikleri üzere özgür yurttaşlar olarak muamele görmeyi beklerler.

Glass'ın kitabı çok önceden var olan bu özgürlük talebine rağmen 2011'den bu yana süregiden iç savaş boyunca rejimin neden birçok insan tarafından desteklenmeye devam ettiğine dair de okuru düşünmeye sevk eden bilgiler sunuyor. Suriye tarihi boyunca hem dinsel hem etnik olarak çok parçalı bir toplum olagelmiş. Ancak Suriyeliler tüm farklılıklarına rağmen bir arada var olmanın yollarını bulabilmişler. Glass, bir iç savaşın ilk kurbanlarının her zaman azınlıklar olduğunu özellikle vurguluyor. Tüm gaddarlığına rağmen rejimin hâlâ destek görüyor olmasının altında yatan nedenlerden birisi bu. Statüko, insanlar alternatifinin çok daha kötü olacağını düşündükleri için varlığını korumayı sürdürüyor. Öte yandan bu nedenlerden sadece birisi. Zira yazar rejimin liderinin de mensubu olduğu Alevilerin durumlarının iyi olduğuna dair var olan miti de yerle bir ediyor. Alevilerin birçoğunun yoksul olması, Suriye'de Sünnilerin çoğunluğunun rejime karşı savaşmamasının muhtemel nedenlerinden biri olabilir yazara göre.

İkinci bölümün başında eski bir Suriye fıkrasını naklediyor Glass. Farklı uluslardan insanlara "Et yemek hususundaki fikriniz ne?" diye soruluyor. Soğuk Savaş dönemi hüküm sürdüğü için Polonyalı "‘Et' ile ne kastediyorsun?" diye soruyor. Etiyopyalı "‘Yemek' ile ne kastediyorsun?" diyor. Suriyeli ise "‘Fikrin ne' ile ne kastediyorsun?" diye cevap veriyor. Glass'a göre durum şu an da farklı değil. Suriyeliler seçmedikleri bir hükümet ile dış güçlere bağımlı şiddet taraftarı rejim karşıtları arasında sıkışıp kalmış durumda.